

СВІТ ГАЛИЦЬКОГО СЕЛЯНИНА-ШЛЯХТИЧА У ДЗЕРКАЛІ МОВИ (ЗА ПОВІСТЮ А. ЧАЙКОВСЬКОГО «ОЛЮНЬКА»)

У статті здійснено спробу окреслити особливості світогляду, світобачення й світосприйняття особливої групи у структурі галицького селянства – дрібномаєтної шляхти. У ході лінгвокультурного аналізу повісті А. Чайковського «Олюнька» автор віднаходить аргументи на підтвердження думки сучасних істориків та етнологів про етнічно український характер цього суспільного прошарку, однак з консервативною соціальною свідомістю, позначеною «амбітністю з нашіаруванням емісійної обраності, які протягом століть не давали їй розчинитися серед селян».

Ключові слова: мова, мовлення, мовна картина світу, мовна особистість, Андрій Чайковський, шляхта.

Найважливіша прикмета сучасних лінгвістичних студій – антропоцентричність – передбачає звернення до мовної особистості як рівноцінного об'єкта вивчення з огляду на те, що мова невіддільна від її носія: відображаючи особливості його світогляду, світобачення й світосприйняття, вона водночас детермінує, творить їх [6, 212; 2, 7]. Початки такого погляду на мову пов'язують з працями німецького філософа й лінгвіста В. фон Гумбольдта, який стверджував: «Всяка мова, позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, картину світу», при цьому «кожну природну мову характеризує тільки її властивий огляд світу» [3, 80]. Пригадаймо, однак, що задовго до Гумбольдта давньогрецький мислитель Софокл прорік: «Заговори, і я тебе побачу». Насправді побачу той світ, що в тобі і навколо тебе, пор. у Р. Кіся: «... Людина в соціокультурному (психокультурному) плані є такою, як її повсякденні балачки (вкупі зі способами провадження цих балачок, вкупі зі спектром їх тематизації – так званим топіком, вкупі, врешті-решт, із доступними для тієї самої людини або ж групи людей діапазоном дискурсивних ресурсів та риторичних можливостей, що ними визначається зокрема загальний репертуар тлумачення-потрактування-оцінювання «тих самих» подій, фактів чи то об'єктів» [6, 6]. Отже, у своїй мові та мовленні людина (соціальна / професійна група, верства, нація в цілому) не просто ословлює світ – вона духовно обживає його [7]. Звичайно, це обживання не може бути абсолютно однаковим, бо кожна людська спільнота створює власну картину світу, до того ж на різних часових відтинках не цілком тотожну, бо й сам світ мінливий. Отож для пізнання власного народу, його

душі і духу важливо адекватно дешифрувати прихований в одиницях його мови «культурно маркований зміст». Неоціненним джерелом такого дешифрування є художні тексти, причому хронологічно віддаленіші завжди концептуально вагоміші для дослідника.

Мета нашої статті – окреслити картину світу галицької сільської шляхти II половини XIX століття, взявши за основу повість А. Чайковського «Олюнька».

На колишнє побутування шляхетських родів, крупних й дрібномаєтних, на теренах сучасної України вказують активно вживані в мовленні й сьогодні, причому незмінно в позитивному конотаційному ключі, слова «*шляхетний*» («який відзначається високими моральними якостями; який дістав добре виховання, благородний; який відзначається витонченістю, досконалістю, елегантністю; вишуканий») [9 XI, 495], «*шляхетність*», «*шляхетніти*». Проте роль і вагу шляхти в історії нашого народу на сьогодні ще докладно не вивчено й однозначно не потрактовано [5, 56; 8, 12]. Досліджуючи цю проблему, учені [1, 99; 8, 10] покликаються, серед іншого, і на твори А. Чайковського, що слугує додатковим свідченням їхньої значущості в контексті заявленої теми.

Андрій Чайковський – відомий український письменник, громадський і політичний діяч, що після здобуття фаху юриста на правничому відділі філософського факультету Львівського університету тривалий час працював адвокатом у різних містах галицького краю – Львові, Бережанах, Самборі, Коломиї. У всіх біографічних довідках значиться, що народився майбутній письменник 15 травня 1857 року в місті Самборі в родині дрібного урядовця. Хлопчик рано осиротів, а тому виховувався у своїх родичів: спершу – у селі Гординя Самбірського повіту, далі (з 1869 року) – у самому Самборі. Першим наставником малого Андрія була бабуня, з нею він пізнавав ази грамоти. До початкової школи хлопчик не ходив, домашню науку продовжив під опікою вчителя церковної школи села Гордині, що водночас був там за дядка, – Теодора Присташа. З роками письменник згадував його як людину розумну і добру, що на той час було радше винятком, аніж правилом.

Події, про які йде мова в одній із перших повістей А. Чайковського – «Олюнька» – розгортаються в серпні 1856 року. Місце дії – наддністрянське село Пишнівці, що «на дві милі нижче Самбора», та сама Гординя, де автор провів свої дитячі роки. У перших рядках повісті він указує на визначальну ознаку цього села: «воно розпадається на дві адміністративні громади: на шляхетську, що зветься Закуття, і хлопську, або рустикальну». Свою оповідь автор пов'язує з першою, шляхетською, громадою, історію й побут якої добре знав, бо сам був вихідцем із дрібної

(малоземельної, ходачкової) шляхти. Зазначимо, що Пишнівці (Гординя) не було єдиним таким селом у наддністрянській околиці, пор.: «Прикарпатська дрібна шляхта проживала компактно групами в багатьох селах, становлячи її велику, а подекуди й переважну частину в сучасній Самбірщині, Старосамбірщині, Турківщині, Дрогобиччині, Сколівщині, далі – у східних районах Прикарпаття, території нинішньої Івано-Франківської обл. аж за Коломию» [1, 100], також: «Процес легітимації (доказу шляхетства) показав, що в соціальній структурі населення Галичини впродовж 1772–1914 рр. зберігалася дрібношляхетська верства. <...> Її кількість коливалася в межах 67 тис. осіб наприкінці XVIII ст. і до 260 тис. наприкінці XIX ст.» [8, 13]. Отож світ, який змальовував А. Чайковський, не був аж надто тісний, як це стверджував С. Єфремов у тезі: твори письменника «дають багато цікавих спостережень з того **тісенького** [виділення наше – М.Ф.], маловідомого світу, який являє собою дрібна сільська шляхта» [4, 518].

До середини XVII століття ця станова верства, за матеріальним становищем не відрізняючись суттєво від селян, мала в Галичині певні привілеї (не відробляла панщини та інших повинностей, володіла землею і мала право голосу в місцевих сеймиках), однак в епоху Австро-Угорської імперії вона вже жодним чином не впливала на політичне життя суспільства, хоча й вирізнялася в особливий соціальний прошарок певними елементами побуту, мовлення, міжособистісних стосунків [5; 8].

На особливості пишнівцької шляхти письменник акцентує буквально в перших рядках твору. Вона не тільки має свою громаду, а й уряд: «на Закутті начальникує префект з асесорами, а в громаді рустикальній – звичайний вйгт із присяжними». Звернімо увагу: обидві посади уряду шляхта номінувала чужомовними термінами: префект від лат. *praefectus* – начальник, асесор ‘член громадської ради’ – лат. *assessor*, від *assideo* – засідаю, очевидно, теж з метою акцентування своєї окремішності. Члени обох громад намагалися не перетинатися одні з одними ні в церкві (стояли по різні боки), ні в школі, ні навіть у корчмі, окремих музик навіть мали (*він <...> грав на басі у шляхетській капелі – с. 194*); селилися вони в різних частинах села, а якщо випадало хлопів жити поруч шляхтича, то, хоч би був і заможніший, мусив від того докладно відгородитися: *У цілм Закутті мешкав один-однісінький хлоп Ябчак Іван. <...> Однак загорода Ябчака була відділена від усіх шляхетських осідків так, що навіть мусив через свій город зробити собі власну вулицю, щоб з сусідами не сходитися» (с. 99)*. Натомість титул шляхетський так багато значив, що навіть бездомні і нероби, які жили дурничками і лише за великої нужди наймалися на якийсь день роботи до заможного шляхтича (як завсідники Янкелевої корчми Асафат Базів та

Петро Криворучкий), не переставали бути шляхтичами. Ябчаків було відказано в опіці над Олюнькою лише тому, що не гоже, аби «шляхетська кров валялася по хлопських припічках».

Вирізнялася шляхта також своїм одягом: він чимось нагадував панський. Так, чоловіки-закуттяни носили *«капоти сурдутового крою, хоч би й з полотна, кашкети, тобто шапки з дашками, схожі децю на російські, хіба що вужчі дном, де-де рогатівки крою кілінського, взимку – низенькі баранячі шапки, «пасові чоботи», такі, що халяви шиті по боках на лад німецьких штіфлів»*, жінки – *«крамські строкаті спідниці, кацабайки, а на голові хустки, зав'язані під бороду»* поверх коси, обв'язаної *«на міщанський лад ззаду голови в колища – с. 98*). А вже про те, щоб шляхтянка вийшла заміж за хлопа чи шляхтич узяв за жінку хлоп'янку, не могло бути й мови: *«А якщо коли траплялося, що шляхтянка віддалася за хлопа, то вже їй не показуватися на вулицю Закуття, бо навіть і строю шляхетського мусила зректися, а то, либонь, подерли б капоту з такого шляхтича, котрий оженився б з хлопкою – с. 99*). У членів обох громад були свої прізвиська: хлопи прозивали шляхтичів макогонами (за подібністю бляшанок для шляхетських дипломів до макогонів), а шляхтичі хлопів – мургами з чорним піднебінням (від *мурий* – 1) темно-сірий або сіро-бурий (про масть); 2) брунатий, із ластовинням (про обличчя) [9 IV, 829]. Як бачимо, ґрунтуються ці прізвиська на відмінних асоціаціях, і друге жорстокіше за перше.

Протистояння двох громад знімалося лише у хвилини обопільної загрози – перед злодієм, конокрадом, стихійним лихом (*коли спіймали злодія на хлопсько-шляхетській території, тоді постунали зовсім солідарно – с. 162*).

На сторінках повісті віднаходимо підтвердження обстоюваної сучасними дослідниками [1, 100; 8, 12] думки, що наприкінці ХІХ століття галицька дрібномаєтна шляхта, матеріальним становищем жодним чином не відрізняючись від селян і ведучи селянський спосіб життя (обробляла землю, поралася, навіть маючи наймитів – *«парубків»* – по господарству, могла найматися на сезонні роботи до двору діди́ча чи заможніших шляхтичів, її діти лише взимку ходили до школи, а з весни по осінь пасли худобу та безріг 'свиней') була закритим станом, усередині якого плекали почуття обраності та пам'ять про колишні привілеї. Це засвідчує як мовлення оповідача-автора, якого важко звинуватити у симпатіях до шляхти (див., до прикладу: *Андрій у товаристві жінки втратив зовсім свою бундючну шляхетську вдачу – с. 177*) [вид. наше – М. Ф.], так і героїв повісті – шляхтичів-закуттян. Так, найповажніший і найавторитетніший з-посеред них Шевко, вислухавши побажання старого Лукаша стосовно майбутнього заміжжя Олюньки, відзначає: *Та,*

кажу вам, сусіде, нема як шляхтич на своїм загоні! Хоч тепер хочуть нас зрівняти з хлопом, до війська нас беруть, але все-таки що шляхтич, то не хлоп! Ніхто йому не сміє сказати: «Уступися, посунься!..» А в шкіру як б'ють, то на дивані... Але шляхтич мусить бути правдивий і тямити те, що він шляхтич, що його батьки заледве королеві кланялися та ще воювати вміли – (с. 149).

Вищий у порівнянні з хлопами соціальний статус шляхти, часом навіть запобігання перед нею засвідчують ті, хто в силу своєї професійної діяльності дотичний до обох громад: *Значить вибили, то й пропало... Го-го! Розумна шляхта, – каже жандарм (с. 165); Ну, а від чого ж вони шляхта? – додав Янкель. – Якби то були зробили хлопи, всіх би їх положив жандарм на гарячому вчинку (с. 166); Священик <...> поводився зі шляхтою дуже обережно, зовсім не так, як з хлопами, хоч волів хлопів, ніж гордих шляхтичів – (с. 174).*

Для Шевка, як і багатьох інших, хто дорожив ім'ям шляхтича, *шляхетський* – це завжди чоловік вихований (*Видно, що в ньому добра шляхетська кров – с. 154*), справедливий (*Цю правду, що вам тут, у моїй хаті, кажу, можу повторити всюди, а з дівчиною зроблю так, як мені моя совість наказує... кривдити її не дам!.. – с. 228*), принциповий (*Не хоче ваша жіночка до мене пофатигуватися, то завтра йду до суду, а тоді ви так будете опікуном, як на моїй долоні волосся виросте – с. 226*), що доводить до кінця розпочату справу (*А тепер, коли я вже справу взяв у свої руки, то й докінчу її, бо на середині дороги ставати не вмю – с. 225*), для якого зламати дане комусь слово – то втратити честь (*Я слова шляхетського не цофаю – с. 206*). Андрія Лукашевого він не вельми шанує (*ваш чоловік віхоть – с. 228*) насамперед тому, що той фартушкевич (так обізвав сина сам батько, покійний Луць) і від страху перед жінкою може шляхетським словом знехтувати: *Поки ваша жіночка здорова, то не дасть вам слова дотримати, хоча й шляхетського (с. 206)*, хоча визнає, що господар той «добрий і нічого з хати не винесе».

Загалом, слово мало велику вагу у шляхетській спільноті; воно було запорукою виконання обіцянки¹: правдивий шляхтич за жодних об-

1 Показова у контексті згаданого розмова діда Олюньки з Шевком, у якій він просить того бути за громадського опікуна дівчинці:

- Та коли так лише, то добре. Я вам обіцяю... Чому ні? З тим великого клопоту не буде.
- Давайте мені на теє слово!
- Даю вам слово.
- Але шляхетське слово.
- Так єсть, шляхетське слово! – каже Шевко і подає старому руку.
- Я тепер цілком за Олюньку спокійний, хоч би мене пан-Біг до себе покликав, – каже Луць.

ставин не мав права відмовитися від нього. Тому в багатьох справах шляхта обходилася без писаря, досить було одного-двох свідків: *Отже, пам'ятайте, панове, добре, що шляхетно уроджена Гелена Лукашева годиться вийти заміж за шляхетно уродженого Дмитра Полошинського* (с. 260). Нерідко така усна угода завершувалася почесним – могоричем і вгощанням. А для людей, які мали авторитет і повагу в громаді, і свідків не вимагалось, тому-то старий Луць, відаючи перед смертю у розпорядження Шевка свій невеликий спадок, не сумнівався, що все буде так, як він того бажає. Шевко справді щиро переймався долею Олюньки, хотів, аби стала *«доброю шляхтянкою»* (с. 210), намагався влаштувати її майбутнє і був переконаний, що в особі Дмитра знайшов добру партію для неї. Обережний, прискіпливий, досвідчений, він не припускав, що глибоко помиляється. Та коли дізнався про весь безмір Дмитрової підлості, попри весь гонір шляхетський, не повагався признатися в цьому (*Я того хлопця оглядав на всі боки і так помилюся! Я все казав, що в нім добра шляхетська кров пливе, а то була вовча кров... І того мені найбільше жаль* – с. 319).

До слова, про гонір шляхти: їй дуже залежало на ньому. У повісті А. Чайковського є такий фрагмент. Префект за врятовану під час повені дитину запропонував шляхтичеві Базеві винагороду – двадцять п'ять ринських або орден. Базьо вибрав орден, і той вибір був підтриманий схвальним шляхетським *«Віват Базилі!»*.

Шляхта мала власні звичаї й традиції, які ревно оберігала. Один з них – ввічливе ставлення до гостя (*шляхта коли кого просить до себе і гостем називає, то не зламає права гостинності* – с.324). Тільки особливі обставини могли змусити шляхтича порушити її. У повісті – це негідне поводження Ганни, жінки Олюнчиного опікуна й вуйка, з бідною сиротою. Ось Ганна на вимогу Шемка прийшла до нього на розмову – і той *«навіть не попросив її сідати за шляхетським звичаєм* (с. 228), бо вважав за недостойне вшановувати людей непорядних, хай навіть шляхтичів.

Шляхта була невблаганною, навіть жорстокою, коли йшлося про захист її статків та інтересів: *Насамперед треба його [злодія] порядно випарити, щоб пам'ятав шляхетську руку* (с. 158). Законів підпорядковувалася, але несправедливим, на її погляд, вимогам – горда, каже про неї автор, бутна 'пихата, чванькувата' [9 I, 266], хоча не відмовляє їй у тямущості (*Закуттяни були тямущі люди...* – с. 194). Так, пишнівцький дідич, через несплату оренди, вирішив змінити орендаря корчми Янкеля, улюбленця шляхти (*Знав з кожним до ладу дійти, знав як до кого заговорити, знав, хто чого потребує* – с. 112; *ніколи не зрадив, що діялося в корчмі, та й умів честь віддати шляхетським клейнодам* – с. 113). Тож

закуттяни так дошкулили новому орендареві своїми шляхетськими збитками, що той сам утік. Збунтувалася вона і проти свого пароха, ходячково-го шляхтича за походженням, коли той, з метою очищення грецького обряду, наказав усім читати молитву по-руськи, відмовляючи непослушним у сповіді, і «за все щонайменше подавала скарги до консистора». Навіть Андрій, що боявся жінки своєї, як вогню, у розмові зі священником був безапеляційний (*Тато слабі та й годі, і я приїхав до єгомостя нині. А на те ми ксьондзу платимо, щоб людей сповідав при потребі та й робив свою річ – с. 175*).

Насамкінець, про мовленнєвий портрет шляхтича. У всіх дослідженнях значиться, що шляхта вирізняла себе й у мовному аспекті. Наголошує на цьому також А. Чайковський. У середовищі шляхти, каже він, обов'язковим було звертання на «ви» та з використанням слів «пан», «пані». Називали себе шляхтичі через батькове ім'я: *Яців Ясьо, Петрів Юзьо*, перелицьовуючи українські імена на польський лад, скажімо, не *Іван*, а *Ясьо*, не *Василь*, а *Базьо*, *Базилій*, не *Петро*, а *Пйотр*, не *Андрій*, а *Єнджей*. Перекручувалися й інші слова: *Дзінь добрий, пане префекце*. Прізвища мали шляхтичі складні: *Гординські-Федьковичі, Чайковські-Тимковичі* тощо, де друга частина – родова назва, так звані придомки.

Попри певні чужомовні вкраплення, насамперед польські, – окремі слова (*респектують* ‘поважають’, *тестамент* ‘заповіт’, *за дозволенєм*, *кавалір* ‘залицьальник’), вигуківі фразеологізми: *Святий Яне з Дуклі!*, *Матко боська кальварійська!*, *Матко найсвєтїиша!* – мовлення закуттянської шляхти все ж українське. У ньому багато стилістично забарвлених слів – рідше меліоративів (*дідусеньку мій, соколику; татуню; Андрусю; мої дітоньки бідні; ходи борзенько*), частіше пейоративів (*злюдюга; нездара; нехлюя*); також просторічної (*борзо, пражити буде на кожному кроці; паничеві випари хребет*) та лайливої лексики (*мудьо якийсь; А не діждеш ти, багачу проклятий, щоби моя дитина в тебе служила; А бодай твоя вуйна повісилась!*); *Отак, ти, бовване проклятий! Я стільки наслухалася задля твоєї чортової сестрінки, бодай її був дідько взяв ще до того, як я їх побачила!*; *почекай ти, малпо одна!*; *чорте угнявий*).

Мовлення автора та дійових осіб щедро пересипане питомими фразеологізмами та прислів'ями: *обидвоє підете з торбами; терплячка увралася; на середині дороги ставати не мю; до сивої коси; Не кайся рано встати, а молодо оженитися*. А от чужомовних одиниць такого типу зафіксовано лише одну: *Я за Дмитра ручаюсь, бо то добрий хлопець... Розумієте, язичи?.. – с. 258*.

Описуючи події і своїх героїв, автор найчастіше вдається до такого поетичного засобу, як порівняння, причому ґрунтуються вони в осно-

вному на питоми українських поняттях та образах: *Дмитро почервонів, як буряк* (с. 124); *невситуций, як мурашка* (с. 166); *окульбачила свого чоловіка, як сліпу кобилу* (с. 181); *грубий, як бочілка* (с. 194); *легені в нього були, як ковальський міх* (с. 194); *боялася, як вогню* (с. 249); *сильний, як ведмідь* (с. 248) тощо.

Усе зазначене засвідчує слухність висновку Л. Сливки, що галицька сільська шляхта була українською за походженням, пор.: «Ідентичність сімейних, церковно-календарних обрядів, традицій селян та дрібної шляхти засвідчує їх спільне українське походження» [8, 17]. Однак суттєво і те, що усіма силами вона намагалася, часто прикликаючи на допомогу такі не вельми позитивні риси, як бундючність та пихатість, зберегти соціальні риси шляхетської верстви.

1. Васянович Олександр. Традиційно-побутова культура галицької дрібної шляхти ХІХ- початку ХХ ст. у творчості А. Чайковського / Олександр Васянович // Народна творчість та етнографія. – 2008. – № 5. – 99-105.

2. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира: Монография / И.А. Голубовская. – Киев: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.

3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.

4. Єфремов С. О. Історія українського письменства / Худож. оформл. В.М. Штогриня / Сергій Єфремов. – К.: «Феміна», 1995. – 688 с.

5. Зазуляк Ю.П. Шляхта Руського воєводства ХV ст.: дис. на здобуття вчен. ст. канд. істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2004. – 213 с. Режим доступу: http://gulevich.net/statiy.files/zazuliak_dis.doc - 63к.

6. Кісь Роман. Глобальне – національне – локальне(соціальна антропологія культурного простору) / Роман Кісь. – Львів: Літопис, 2005. – 298 с.

7. Потебня А.А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.

8. Сливка Л.В. Етносоціальний розвиток дрібної шляхти в Галичині (1772–1914 рр.): автореф. дис. на здобуття вчен. ст. канд. істор. наук: спец. 07.00.05 «Етнологія» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / Сливка Л.В. – Івано-Франківськ, 2007. – 24 с.

9. Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. I-XI.

10. Чайковський А. Твори в 4т. Т. 4. Малолітній. Олюнька: Історичні повісті з життя малоземельної шляхти. – Львів: Червона калина, 1993. – С. 97-320.

An attempt to outline the features of world view, attitude and perception of the world of the special group in the structure of the Galychyna peasantry is carried out in the article – owning a small estate gentry. During the linguistic and cultural analysis of story of A. Chaykovskiy «Olyun'ka» an author searches for arguments in support of opinion of modern historians and ethnologists of ethnically Ukrainian

character of this public layer; however with conservative social consciousness, marked «ambitiousness with stratification of emissive election, which during ages stopped it dissolving among peasants».

Keywords: *language, speech, linguistic picture of the world, linguistic personality, Andriy Chaykovskiy, the gentry.*

УДК 811.161.2'373.7

Галина Філь (Дрогобич)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА КОНОТАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті схарактеризовано групу фразеологічних одиниць української мови з яскраво вираженою національно-культурною семантикою; зазначено, що їх етнокультурологічна маркованість відображає трудову діяльність, політичний устрій, явища традиційного побутового характеру, реалії дійсності.

Ключові слова: *конотація, національно-культурні семи, фразеологічні одиниці, етнокультурологічна маркованість.*

Національно-культурну конотацію розглядають як інформацію, що включає різні соціальні, етнографічні, географічні, історичні відомості й несе в собі асоціативно-образну інформацію носія мови.

Фразеологічні одиниці мови є специфічною національно маркованою частиною лексику. Національний колорит у фразеологізмах створюється їх історичним та етноситуативним мотивуванням, лінгвокраїнознавчим фоном, лексичними компонентами та структурою [1,61].

Предметом нашої уваги є фразеологічні одиниці української мови з національно-культурними семами – тими мовними значеннями, які відображають, фіксують і передають з покоління в покоління особливості українського народу (звичаї, вірування, морально-етичні оцінки, соціальні відносини, психічний і фізичний стан людини) – все, що брало і бере участь у формуванні культурних кодів, що визначає менталітет народу [5,161]. Так, наприклад, досить багато фразеологічних одиниць української мови відображають давні вірування, забобони, чарівництво, ворожіння: *хай іде на очерети та на болота, перемивати кістки* (займатися пересудами, обмовляти кого-небудь), *заговорювати (замовляти) зуби* (переводити розмову на щось інше), *як у воду дивитися, як викапаний* (зовсім, надзвичайно, дуже), *як сім баб пошептало, встати на ліву ногу* (бути в поганому, роздратованому настрої), *виносити сміття з хати* (розголошувати таємницю вузького кола людей або сім'ї), *носити сміття під чужу хату* (розголошувати кому-небудь про те не-